

LUẬN ÁN TIẾN SĨ TÂM LÝ HỌC

PHẠM MẠNH HÀ. *Đặc điểm tâm lý trong hoạt động chọn nghề của học sinh lớp 12 trung học phổ thông hiện nay*

Chuyên ngành: Tâm lý học xã hội

Mã số:

Để chọn được một nghề không chỉ phù hợp với năng lực, sở trường của bản thân mà còn đáp ứng được các yêu cầu của nghề và thị trường lao động không phải là một chuyện đơn giản, nhất là với những bạn trẻ còn đang ngồi trên ghế nhà trường với vốn hiểu biết còn hạn chế. Thực tế thời gian qua cho thấy, việc chọn nghề của học sinh trung học phổ thông (THPT) còn nhiều bất cập, nhiều em có quan niệm chỉ chọn nghề được đào tạo ở bậc đại học, bởi họ có quan niệm rằng đó là con đường duy nhất để thành công, có địa vị cao trong xã hội. Số khác lại lấy sự đánh giá, phán xét thiếu căn cứ của dư luận xã hội để lựa chọn nghề mà không cần quan tâm xem mình có phù hợp với nghề đó hay không. Vậy đâu là nguyên nhân của hiện trạng này? Biện pháp nào có thể cải thiện được thực trạng đó? Nhằm giải đáp những vướng mắc này, nghiên cứu sinh Phạm Mạnh Hà đã lựa chọn vấn đề “Đặc điểm tâm lý trong hoạt động chọn nghề của học sinh lớp 12 trung học phổ thông hiện nay” làm đề tài nghiên cứu cho bản luận án của mình.

Ngoài phần mở đầu, kết luận và kiến nghị, tài liệu tham khảo và phụ lục, luận án gồm 3 chương (212 tr.).

Chương I: lý luận tâm lý học về đặc điểm tâm lý hoạt động chọn nghề của

học sinh THPT (tr.6-58), khái quát và hệ thống hóa một số vấn đề lý luận về đặc điểm tâm lý của học sinh THPT trong hoạt động chọn nghề (các khái niệm và một số đặc điểm tâm lý cơ bản của hoạt động chọn nghề và các nhân tố tâm lý – xã hội có ảnh hưởng tới đặc điểm này,...) nhằm xây dựng cơ sở lý luận và phương pháp nghiên cứu của luận án.

Hoạt động chọn nghề là hoạt động có ý thức của cá nhân nhằm tìm kiếm và lựa chọn một nghề phù hợp trong số các nghề có trong xã hội, trên cơ sở so sánh, đối chiếu một cách thận trọng để tìm ra sự tương thích giữa một bên là nhu cầu, sở thích và những phẩm chất, năng lực của bản thân và bên kia là các yêu cầu của nghề và nhu cầu của thị trường lao động. Việc tư vấn nghề nhằm mục đích nâng cao nhận thức, phát triển thái độ tích cực và hành động chủ động tìm kiếm và lựa chọn nghề một cách khoa học của học sinh, qua đó giúp các em chọn được cho mình một hướng đi, một nghề nghiệp phù hợp, đảm bảo cho sự phát triển của bản thân các em trong nghề nghiệp sau này, đồng thời đáp ứng được nhu cầu nhân lực của nền kinh tế xã hội.

Đặc điểm tâm lý trong hoạt động chọn nghề của học sinh THPT là những nét tâm lý nổi bật, đặc trưng cho giai đoạn phát triển lứa tuổi cả về mặt sinh học và xã hội, được biểu hiện ở nhận thức, thái độ và hành động trong hoạt động chọn nghề. Khi được hình thành, chúng có tác động chi phối hoạt động chọn nghề của học sinh một cách mạnh mẽ theo chiều hướng mà chúng được hình thành là tích cực hay tiêu cực.

Các yếu tố mang tính khách quan như hoạt động giáo dục hướng nghiệp trong nhà trường THPT, chiến lược giáo dục hướng nghiệp của gia đình đối với con cái, bối cảnh xã hội và thị trường lao động, bạn bè và việc lựa chọn nghề của học sinh THPT; và các yếu tố chủ quan như nhu cầu, động cơ trong hoạt động chọn nghề của học sinh lớp 12 THPT và yếu tố định hướng giá trị nghề nghiệp là một số yếu tố tác giả cho rằng có ảnh hưởng tới đặc điểm tâm lý trong hoạt động chọn nghề của học sinh THPT.

Chương II: tổ chức nghiên cứu và phương pháp nghiên cứu (tr.59-78).

Để đảm bảo tính đại diện vùng, miền trong nghiên cứu, luận án lựa chọn 3 tỉnh, thành: Hà Nội, Thái Bình và Lào Cai, mỗi tỉnh, thành nghiên cứu 2 trường THPT, trong đó 709 học sinh lớp 12; 60 giáo viên đang trực tiếp giảng dạy môn “Giáo dục hướng nghiệp” và 12 cán bộ là lãnh đạo tại các trường THPT; và 120 cha mẹ học sinh có con trong diện nghiên cứu.

Các phương pháp nghiên cứu được tác giả sử dụng gồm: nghiên cứu tài liệu để phân tích, tổng hợp, khái quát các thông tin lý luận có liên quan đến đề tài; phương pháp chuyên gia nhằm tranh thủ những ý kiến của các nhà tâm lý học đầu ngành về những nội dung và phương pháp nghiên cứu; phương pháp điều tra bằng bảng hỏi với 3 loại bảng hỏi khác nhau, gồm các bảng hỏi dành cho đối tượng là học sinh lớp 12, cán bộ lãnh đạo, giáo viên và cha mẹ học sinh; phương pháp phỏng vấn sâu nhằm làm rõ hơn thái độ, nhận thức và thái độ của học sinh, cha mẹ và giáo viên đối với việc chọn nghề; phương pháp nghiên cứu điển hình và mô tả chân dung; phương pháp trắc nghiệm tâm lý, bổ sung thông tin để làm rõ thực trạng lựa

chọn nghề của học sinh là phù hợp hay không phù hợp; phương pháp thực nghiệm tác động nhằm chứng minh các giải pháp đã đề ra có thể giúp học sinh tăng cường hiệu quả hoạt động chọn nghề; và phương pháp thống kê toán học được sử dụng để xử lý, phân tích số liệu một cách khách quan và khoa học.

Chương III trình bày kết quả nghiên cứu (tr.79-149).

Về mặt nhận thức: đặc điểm chung nổi bật trong nhận thức của học sinh khi chọn nghề là tính chưa đầy đủ và chính xác về những thông tin cần thiết cho hoạt động chọn nghề (77%), đặc biệt là những thông tin về những đặc điểm bản thân, thông tin về lựa chọn nghề. Phần lớn học sinh chỉ nắm bắt được các thông tin bề ngoài mà chưa có những hiểu biết cặn kẽ về nghề.

Về mặt thái độ: trong quá trình chọn nghề, 59,8% học sinh có thái độ tương đối tích cực. Tuy nhiên, có một số lượng không nhỏ học sinh chưa thực sự hứng thú với nghề mà bản thân lựa chọn (14,7%). Tính thực dụng trong việc so sánh và đánh giá về nghề lựa chọn được thể hiện rõ ở xu hướng quan tâm và đề cao giá trị kinh tế, cấp độ đào tạo của nghề hơn là những giá trị lao động, ý nghĩa xã hội của nghề.

Về mặt hành động: đa số học sinh có đặc điểm chung là thiếu tích cực, chủ động trong hoạt động chọn nghề. Các em chưa coi việc chọn nghề là một hoạt động quan trọng vào bậc nhất của bản thân bên cạnh việc học tập. Vì thế, tính thụ động trong hoạt động chọn nghề là một đặc trưng cơ bản.

Mối quan hệ giữa các đặc điểm tâm lý và ảnh hưởng của nó đến chất lượng chọn nghề của học sinh: cả ba đặc điểm tâm lý biểu hiện ở nhận thức, thái độ,

hành động đều có ảnh hưởng đến sự thay đổi kết quả chọn nghề của học sinh. Đặc biệt, đặc điểm tâm lý biểu hiện ở mặt hành động là có ảnh hưởng mạnh mẽ hơn cả đến kết quả chọn nghề so với các đặc điểm còn lại.

Các yếu tố ảnh hưởng đến hoạt động chọn nghề nói chung và các đặc điểm tâm lý biểu hiện trong hoạt động này nói riêng: về yếu tố có ảnh hưởng, những yếu tố tốt bên ngoài như nhu cầu của thị trường lao động, giáo dục của gia đình, công tác hướng nghiệp của nhà trường, mối quan hệ bạn bè đều có ảnh hưởng nhất định đến đặc điểm tâm lý của học sinh lớp 12 khi chọn nghề. Tuy nhiên, mức độ ảnh hưởng không cao. Trong khi đó những yếu tố bên trong như động cơ, định hướng giá trị của học sinh khi chọn nghề vẫn là nhân tố chi phối và quyết định đặc điểm tâm lý của họ khi lựa chọn và quyết định nghề nghiệp.

Về thực nghiệm biện pháp tư vấn nghề, kết quả thu được cho thấy: những biện pháp tác động thử nghiệm đã có ảnh hưởng tốt tới việc hình thành và củng cố những đặc điểm tâm lý tích cực trong hoạt động chọn nghề của học sinh. Trong số những biểu hiện có sự thay đổi mạnh mẽ nhất là đặc điểm nhận thức chính xác về các nội dung thông tin liên quan đến nghề lựa chọn (ở đặc điểm hứng thú với nghề, trước thực nghiệm không có học sinh nào có hứng thú với nghề lựa, nhưng sau tác động của thực nghiệm đã có 58,3% học sinh có hứng thú với nghề mà các em lựa chọn). Điều này góp phần giúp các em lựa chọn được nghề nghiệp phù hợp đảm bảo cho sự thành công nghề nghiệp của các em sau này.

Cuối luận án, tác giả đề xuất một số kiến nghị:

- *Đối với các cơ quan nhà nước có thẩm quyền:* ra các văn bản pháp quy để chính thức hóa nghề tư vấn tâm lý, tư vấn hướng nghiệp; thành lập các trung tâm nghiên cứu và dự báo về thị trường lao động; cần có sự điều tiết thu nhập hợp lý giữa các ngành nghề, đảm bảo cho cá nhân yên tâm công tác trong lĩnh vực nghề nghiệp đã chọn.

- *Đối với nhà trường phổ thông:* đổi mới hoạt động hướng nghiệp trong nhà trường; thành lập bộ phận chuyên trách về tư vấn hướng nghiệp cho học sinh; coi trọng đầu tư cơ sở vật chất, kinh phí cho công tác hướng nghiệp trong nhà trường giống như đầu tư cho các hoạt động giáo dục khác.

- *Về phía gia đình:* cần ý thức rõ hơn về vai trò và trách nhiệm của gia đình đối với quá trình định hướng nghề nghiệp cho con cái, cần bổ sung thêm những kiến thức khoa học phổ thông về giáo dục hướng nghiệp, trên cơ sở đó thực hiện tốt vai trò “quân sư” cho con em mình trong lựa chọn nghề nghiệp.

- *Về phía bản thân học sinh:* cần có nhận thức, thái độ đúng đắn với hoạt động chọn nghề; chủ động, tích cực tham gia vào các hoạt động tư vấn, hướng nghiệp trong nhà trường; tích cực và chủ động chọn nghề một cách khoa học; cần trao đổi với gia đình, giáo viên về mong muốn, nguyện vọng nghề nghiệp của mình, qua đó có thêm được những lời khuyên, sự chỉ dẫn một cách phù hợp.

Luận án bảo vệ thành công tại Hội đồng chấm luận án cấp Nhà nước, họp tại trường Đại học KHXH&NV, Đại học Quốc gia Hà Nội, cuối năm 2011.

PV.
giới thiệu